هەڵوێستە

ئێستا لەیەکێک لە ساتەوەختە هەرە گرنگەکانی مێژووی خۆماندا دەژین. لەدوای ڕاگەیاندن و ئیمزاکردنی «یاسای کاتی»یەوە بۆ بەڕێوەبردنی عێراق، قۆناغێکی تازە لە ژیانی سیاسی ئەم وڵاتەدا دەستپێدەکات کە بەوەرچەرخانێکی گەورە لە مێژووی عێراقدا دەزانرێت و دەبێتە سەرەتای دەستپێکردن و تاقیکردنەوەیەکی تری پێکەوەهەڵکردن و گونجان و پێکەوەژیانی کۆی ئەتنی و مەزهەب و تەوژمە سیاسییە جیاوازەکان. ئەمڕۆ بناغەیەکی تازە بۆ ئەو گونجان و هەڵکردن و پێکەوەژیانە دارێژراوە، کە بەراورد بە ڕابردووی عێراق بە دەستکەوتێکی سیاسی دادەنرێت. هیچ دەستکەوتێک لە مێژووی هاوچەرخی بزوتنەوەی سیاسی کوردستانیشدا هێندەی ئەم یاسایەی بۆ کوردستان دەستەبەر نەکردووە و لەمڕووەوە بە یەکێک لە خاڵە پۆزەتیڤەکانی ناو مێژووی ئەم بزوتنەوەیە دادەنرێت. ڕاستە وتووێژەکانی ناو ئەنجومەنی حوکم دوور لە ئاگاداری خەڵکی و لە ناو ژوورە داخراوەکاندا بەڕێوەدەبران، ڕاستە کەمترین زانیارییان لە بارەی وتووێژەکانەوە بەخەڵکی ڕادەگەیاند، ڕاستە نوێنەرانی کورد کەمترین لێدوانیان لەسەر مەسەلەکان بە خەڵکی کوردستان دەدا و دواجاریش ڕاستە کەسیش تا دەرچوونی یاساکە نەیزانی نوێنەرانی کورد چ پرۆژەیەکیان پێشکەشکردووە و بەندەکانی چین؛ بەڵام پاش دەرچوونی یاساکە کەمەکێک دڵنیابووین کە نوێنەرانی کورد لە داڕشتنی یاساکەدا و دەرهەق بە هەندێک بەندی گرنگ وریابوون. یاسا کاتییەکە بۆ یەکەمجار بەشێوەیەکی ڕەسمی و ڕاشکاو دان بە نەتەوە جیاوازەکانی عێراقدا دەنێت و بۆ یەکەمجار لە مێژووی سیاسی ئەم دەوڵەتەدا عێراق وەک دەوڵەتێکی عەرەبی پێناسناکات، بەڵکو بەتەنها گەلی عەرەبی عێراق بە بەشێک لە نەتەوەی عەرەب دادەنێ. زمانی عەرەبی و کوردی دوو زمانی ڕەسمی دەوڵەت دەبن و کۆماری عێراقیش فیدرالی دەبێت. هەموو ئەم خاڵانەش باس لە دروستبوونی عێراقێکی دی دەکەن کە ڕاستەوخۆ پێچەوانەی ئەو مێژووە خوێناوییەیە کە عێراق لە بیستەکانی سەدەی ڕابردووەوە و تا لەناوچوونی ڕژێمی بەعس، تۆماریکردووە. لە هەموو ئەمانەش گرنگتر ئەم یاسا کاتییە بۆئەوەی لە مناوەرە و تەڵە و فێڵی ئەو سیاسییانە ڕزگاری بێت کە نەک لەسەر بناغەی بڕوابوون بە دیموکراتی، بەڵکو بۆ گەڕان بەدوای دەرفەتێکی باشتر و گونجاوتردا بۆئەوەی خواستە دیکتاتۆرییەکانیان ئاشکرابکەن، ئیمزای بەیانەکەیان کردووە، هەر لەسەرەتاوە کۆمەڵێک مەرجی گرانی بۆ دەستکاریکردنی

بەندەکانی یاساکە داناوە کە هیچ نەبێت لە ئاستی دەستووریدا لە گەمەی ئەم جۆرە سیاسەت و سیاسییانە دەیپارێزێت. ڕێک ئەم بەندانەش بوونەتە مایەی ناڕازیبوونی ئەو هێزانە و بوونە هۆی دواخستنی ئیمزاکردنی بەیانەکە. ئەوەتا تائەمڕۆش بەردەوام خۆپیشاندان دژی ئەنجامدەدرێ. لە هەموو ئەو بەندانەش گرنگتر ئەو بەندەیە کە دەڵێت گەر سێ پارێزگا دەنگیان بۆ مادەکانی دەستوری هەمیشەیی نەدا، ئەوا دەستور دەبێت ڕەتبکرێتەوە و سەرلەنوێ دابڕێژرێتەوە. ئەم بەندە زامنێکی گرنگی پاراستنی بەندەکانی ئەم یاسایە و دیموکراسییەتە لە عێراقدا، ئەگەر بەرجەستەببێت، فاکتەرێکی گرنگە بۆ پاراستنی کەمینەکان لە ستەم و دیکاتۆریەتی زۆربە.

دیارە لە هەموو ڕێکەوتنێکدا کە لایەنەکانی بەخواست و داوای جیاوازەوە دەچنە سەر مێزی گفتوگۆ، هەمیشە دەبێت ئەو لایەنانە ئامادەبن بۆ وازهێنان لە هەندێک خاڵ و لەدەستدانی هەندێک لە داوکارییەکانیان. لە دونیای دانوستاندا وتوێژێک نییە لەسەداسەدی خواستەکانی لایەنەکان بهێنێتە دی. بەتایبەتی لە دۆخێکدا کە شتێک لە هاوسەنگی تەرازووی هێز لە نێوان لایەنەکاندا هەبێت و هێزێک نەبێت شتەکان بەزۆر و بەویستی خۆی بسەپێنێت. لێرەوە ئامادەگی بۆ دۆڕانی هەندێک شت و بردنەوەی هەندێک شتی تر لە ڕێسا سەرەکییەکانی دانووسان و لەڕاستیشدا سیستمی دیموکراسییە. بەڵام ئەو بەندوباوەی کە دەڵێت عەرەبی شیعە یاخود سوننە شتێکیان دۆڕاندوە، دەستبەرداری شتێک لە مافی خۆیان بوون، دوورە لە ڕاستییەوە، هێند هەیە کۆمەڵێک لایەنی دینی و ناسیونالیستی بەردەوام داننان بە مافی ئەوانی دیدا بە لەدەستدان و دۆڕانی سیاسی دەزانن. ئەوەش ئاکارێکە دوورو نزیک پەیوەندی بە دیموکراسییەتەوە نییە و لەئایدیۆلۆژیایەکەوە سەرچاوەی گرتووە کە دەیەوێت هەموو شتەکانی هەبێت و ڕێز بۆ داخوازیی هێزەکانی تر دانەنێت. ئەم قسەکردنە زۆرە لەسەر دۆڕان و دەستبەرداربوون هەڕەشەیەکی گەلەک ترسناکە لەبەردەم ئەم یاسا کاتییەدا.

ئێستا پرسیاری سەرەکی ئەوەیە ئایا هێزە عێراقییەکان فێربوون لە گەمەی دیموکراسیدا داننان بە مافی بەرابەردا وەک تەنازول و دۆڕان تەماشانەکەن؟ ئایا فێربوون لە کۆمەڵگایەکدا کە چەندان دەنگ و ڕەنگی تری تێدایە ئامادەبن شتی دی ببیستن و هەر چاوەڕێی ئەوە نەبن گوێیان لەسەدای دەنگی خۆیان بێت؟ ئایا ڕێزی ئەو ڕۆژە دەگرن کە هەر هەموویان ئیمزای خۆیان خستە سەر بەیانەکە؟ لە هەمووی گرنگتر ئایا ئامادەن بەندەکانی جێبەجێبکەن و لە سەر کاغەزەوە دایبەزێنن بۆ ناو واقیع؟ بەکورتی ئایا هێزە سیاسییە عێراقییەکان ئامادەن فێری دیموکراتی بن، یان دەتوانن دیموکراتی بن؟

ئەو دەنگی ناڕەزاییانەی لە هێز و مەرجەعە دینییە شیعییەکانەوە بەرزبووەوە و ئەو جوڵەیەی دژی جێگیربوونی یاساکە ئەنجامدەدرێ، مایەی خوشبینی نییە... موقتەدا سەدر یاساکەی بە «وەعدی بلفۆر» دانا و سیستانیش بۆ دژایەتیکردنی چەند لیژنەیەکی پێکهێناوە

و لە ماوەی داهاتوودا کار و کردەوەکانیان دەبینین. دۆستەکانی دوێنێی کورد و هاوسەنگەرانی سەردەمی دژایەتکردنی بەعس کە داکۆکیکردنیان لە مافە ڕەواکانی گەلی کورد نەدەشاردەوە، ئەمڕۆ زوربەی ناڕازیبوونەکانیان پەیوەندی بەو بەندانەوە هەیە کەباس لە مافەکانی کورد دەکەن (هەمان چیرۆکە ناشیرینەکەی جاران!)...

وێنەی کورد بەهۆی ڕاگەیاندنی عەرەبی و کەناڵە فەزاییەکان و زۆرینەی ڕۆشنبیرانی ناسیۆنالیست و ئیسلامیستی عەرەبەوە، لەجاران زیاتر لە وێنەی دوژمن و خائیندا لەناو فانتازیای خەڵکی عەرەبدا دەچێنرێ. تەقینەوەکانی هەولێر، ڕووداوەکانی قامیشلی و شەهیدکردنی چەندین هاوڵاتی کورد بێ هیچ سڵکردنەوە و هیچ لێپرسینەوەیەک، ئەوە دەردەخەن کە چ ڕق و کینەیەکی شاراوە و چ ترسێکی گەورە بەرامبەر بەکورد و ئەو داواکارییانە هەیە کە کوردەکان چاوەڕێن لە عێراقی داهاتوودا بۆیان مسۆگەربکرێت.

پەچەکرداری کۆی ئەم هەلومەرجە سیاسییە دژوارەش جارێکی دی تۆنی نەتەوایەتی لەناو کوردستاندا بردۆتەسەرێ و رۆحی یەکگرتن و یەکێتی لەناو خەڵکیدا بە شێوەیەک بەهێزکردووە، کە گەلێک لەو کێشە و گرفت و پرسیارە ناوخۆییانەی فەرامۆشکردووە کە بەر لە ڕوخانی سەدام، بۆ کوردستان بایەخی سەرەکییان هەبوو. مەسەلەی پرۆسەی بەدیموکراتیکردنی کوردستان و دەستکورتکردنەوەی حیزبەکان لە ژیان و بوونی ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و یەکخستنەوەی ئیدارەکان و ڕێکخستنی هەڵبژاردنێکی نوێ و ئەکتیڤکردنی پەرلەمان، هەموو ئەمانە لەناو فەزای بەرزبوونەوەی هەستی هەڕەشەدا پاشەکشێیانکردووە. واتە لەم هەلومەرجەدا کە کۆی پێکهاتەی سیاسی عێراق و شێوەی ڕیکخستنی پەیوەندی هێز و گروپ و ئەتنییەکانی ناوی، لەژێرپرسیاردایە و لەبناغەوە گۆڕانی بەسەردا دەهێنرێت، هەلومەرجی کوردستان بەدەستلێنەدراوی دەمێنێتەوە و وەک خۆی چۆنە دەهێڵرێتەوە. یاساکە دان بەهەلومەرجی هەنوکەی ناوچە ڕزگارکراوەکانی کوردستانی دوای ڕاپەڕیندا دەنێت و بەهەمان جوگرافیای ئێستاوە، دەیهێڵێتەوە. ئەم خاڵەش خۆی یەکێکە لە خاڵە لاوازەکانی ئەم یاسا کاتییە. چونکە ئەگەرچی یاساکە بەشێوەیەکی پۆزەتیڤ هێڵە گشتییەکانی بۆ ڕێکخستنی پەیوەندی نەتەوە و ئەتنییە جیاوازەکانی عێراق داناوە، بەڵام بەتەواوی بێدەنگە لە ڕێکخستنی پەیوەندی ناوخۆی ئەتنی و هەرێمەکان. پرسیارەکە ئەوەیە ئایا هەرێمی کوردستان بەهەمان ئەم سنوورە جوگرافی و دابەشبوونە ئیدارییەی ئێستاوە دەمێنیتەوە؟ ئایا دوو هێزە سەرەکییەکە هەمان ئەو دەسەڵاتانەی جارانیان دەبێت و ئەم پاشەگەردانییە یاسایی و ئەم گیانی حیزبایەتییە توندەی کە دەستی حیزبی خستۆتە ناو زۆربەی بوارەکانی ژیانەوە، بەردەوام دەبێت؟ ئایا دووهێزە سەرەکییەکە، وەک جاران کوردستان وەک برا بەشدەکەن و بەبێ هیچ دیسپلینیکی یاسایی و سیاسی، خۆیان هەموو کارە دەبن و ڕۆڵی حیزبی سەرکردە دەگێڕن؟ ئایا لێپرسراوەکان وەک جاران لەسەرو یاسا و لێپرسینەوە و چاودێرییەوە دەبن و هەروا مەلەفی داراییان لە دەرەوەی لێپرسنەوە و چاودێری

یاساییەوە دەبێت؟ ئایا سنوورێکی یاسایی دادەنرێت بۆ دەسەڵاتی سەرکردەی حیزبەکان یان وازیلێدەهێنرێت لەو فۆرمەی ئێستایدا کە لەدەرەوەی هیچ چاودێرییەکی یاسایی و سیاسی و تەنانەت ئەخلاقیشدان؟ ئایا سەرەوەری یاسا هەمان ئەو سەرەوری یاسایەی جاران دەبێت... ڕۆژنامەنووسان و نووسەران دادگا دەکات و لێپرسراوانیش ئازاد؟ ئایا ڕۆژنامەی سەربەخۆ چاودێری دەسەڵاتی سیاسی دەکات و فشاری دەخاتەسەر، یان وەک جاران ڕۆژنامە و ڕۆژنامەنووسان لەژێر چاودێری دەسەڵاتی سیاسی و فشارەکانیدا دەبن؟ ئایا ئەو دەسەڵاتە سیاسییە گوێ لەو ڕەخنە و بۆچوونانە دەگرێت کە هەڵە و کەموکوڕییەکان نیشانئەدات یاخود وەک ئێستا هەمان ستراتیژییەتی بێنرخکردنی هەر دەنگێکی ڕەخنەیی دەگرێتەبەر؟

ئەم پرسیارانە و گەلێکی دیش ئەمڕۆ گرنگییەکی سەرەکییان بۆ داهاتووی کوردستان هەیە. دروستبوونەوەی عێراق گەر هاوکات نەبێت لەگەڵ دروستبوونەوەیەکی تازەی کوردستانیشدا، وادەکات کۆی ئەو یاسای بەڕێوبردەنەی عێراق مانایەکی نابێت. ئەمڕۆ لەپاش ١٢ ساڵ دەسەڵاتی کوردی ناوچەیی بەسەر کوردستاندا، پرسیارەکە تەنها مانەوەی دەسەڵاتی کوردی و هێشتنەوەی ئیدارەکەی نییە، بەڵکو لەهەمانکاتدا دیموکراتیبوون و کرانەوەی ئەم ئیدارەیە. ئەو مەترسییەی ئەمڕۆ ڕووبەڕووی کوردستان دەبێتەوە تەنها پاشگەزبوونەوە نییە لە بەڵێن و بەندەکانی ئەو یاسا کاتییەی کە هێزە عێراقییەکان ئیمزایانکردووە، بەڵکو بەردەوامی نەبوونی نەریتی دیموکراتی لە کوردستاندا و پاراستنی دوو میرنشینە سیاسییەکە و باڵادەستی سیستەمی «حیزبۆکرات»ییە کە دەسەڵاتی کادرە سیاسییەکانی خستۆتە سەروی هەموو لێپرسینەوە و یاسایەک، مەترسی سەرەکی ئەوەیە حیزبەکان بیانەوێت بەهەمان عەقڵییەت و هەمان فۆرمی دەسەڵات و هەمان داخرانی جارانەوە لەناو عێراقی فیدڕاڵدا بمێننەوە.

لە سەرەتای ڕزگارکردنی عێراقدا و لەچاوپێکەوتنێکدا کە «ڕۆژنامەی هاوڵاتی» لەگەڵ جەنەڕاڵێکی ئەمەریکی کە بەرپرسی باکوری عێراق بوو، ئەنجامیدابوو، لە وەڵامی پرسیارێکدا و لە ڕستەیەکی ڕاچڵەکێنەردا گوتبووی «حەزدەکەم ئەوە ڕاگەیەنم کە ئێمە بۆ ڕوخانی ڕژێمی بەعس هاتووین، نەک بۆ ڕوخانی حکومەتی هەرێم». جەنەڕاڵە ئەمەریکییەکە کە لەو هەموو شکاتەی خەڵکی کوردستان لە دەسەڵاتی سیاسی کوردی حەپەسابوو، دەیویست بەم ڕستانە خۆی لەدەست ئەو خەڵکە ڕزگاربکات کە لەسەریەک شکات و سکاڵایان بۆ دەبردن. بەڵام گومانی تیا نییە حوکمەتی فیدراڵ لە ناوەندا وەک جەنەڕاڵە ئەمەریکییەکە خۆی بە بێلایەن نازانێت و هەوڵی ئەوەش نادات لەو کێشە و مەسەلانە ڕزگاری بێت، ئەمە ئەگەر هانیشینەدات و نەیکاتە بەهانەیەک بۆ دەستخستنە ناو کاروباری کوردستانەوە. ئەم سیستەمە حیزبۆکراتییە داخراوە لە کوردستان کۆپییەکی ناشرینی ژیانی سیاسی و عەقڵییەتی سیاسی و ئیداری بەعسییەکانە. ئەمڕۆ حیزبەکان دەبێ لەوە تێبگەن زەمانەتێک بۆمانەوەی هەرێمی کوردستان لەناو عێراقێکی فیدڕاڵدا نابێت گەر هاتوو ئەم هەرێمە پەیوەندییەکانی

ناوخۆی بەشێوەیەکی دیموکراتییانە ڕێکنەخات و کۆمەڵگای مەدەنی ئازاد نەکات و واز لە پاوانکردنی ئابووری و بەڕێوبەرایەتییەکان و دەزگاکانی ڕاگەیاندن بۆخۆی نەهێنێت. داهاتووی کوردستان چەند بەستراوە بەدیموکراتیبوونی هێزەکانی عێراقەوە، هێندەش بەستراوە بە دیموکراتیبوونی هێزە سیاسییەکانی کوردستانەوە. ئەوەندە بەس نییە داوا لە چەلەبی و سیستانی و عەلاوی و حەکیم و ئەوانی دیکە بکەین ببنە سیاسی دیموکرات، بەڵکو دەبێت داوا لە بارزانی و تالەبانیش بکەین بەهەمانئەندازە دیموکرات و کراوەبن. ئەوەندە بەس نییە داوا لە سوونە و شیعە عەرەبەکانی عێراق بکەین کە هەرێمی کوردستان وەک یەکەیەکی جوگرافی و سیاسی یەکگرتوو بناسن و مامەڵەی لەگەڵدا بکەن، بەڵکو دەبێت سەرکردایەتی پارتی و یەکێتی بخرێنە ژێر فشاری یەکخستنەوەی ئەو دوو ئیدارەیەوە کە بوونیان بەو شێوەیەی ئێستای هیچ مانایەک بۆ پێکەوەبوونی سیاسی خەڵکی کوردستان وەک کیانێکی یەکگرتوو، ناهێڵێتەوە. بە مانایەکی دی کوردستان دەبێت ببێت بە ئەزموون و نموونە و هێزێکی گەورە بۆ پرۆسەی بەدیموکراتیبوون لە عێراقدا. ئەوسا و ئێستاش پرسیاری سەرەکی لە کوردستاندا مەسەلەی بوونی دیموکراتی و نەبوونی دەبێت؛ مەسەلەی کۆتایهێنان بەم دۆخە کە ١٢ ساڵە لە هەرێمی کوردستاندا فەرمانڕەوایە. مەسەلەی کۆتاییهێنان دەبێت بەدەسەڵاتی لێپرسراوانێک کە هێزێک نییە لەم دنیایەدا چاودێرییانبکات و لەسەر هەڵەی بچوک و گەورە پرسیاریان لێبکات؛ مەسەلەی کۆتاییهاتن بە سیستەمێکی ئیداری و حکومی دەبێت کە چەند فەسادی ئیدری لێدەرکەوێت و چەند پێشێلکاری ئاشکرا بێت، ئامادە نییە کارمەندێکی بچوکیشی لەبەر ئینتیمای حیزبی لەسەر کار لابدات، سیستەمێک کە دەستگەیشتن بە هەواڵ تیایدا ئازادە و ڕۆژنامەنووسان هەمیشە ناچارنین بۆ سەلماندنی وەفادارییان بۆ کورد و کوردستان بەرائەت بەم بەرپرسیار و ئەو بەرپرسیار بدەن، سیستەمێک دەوێرێت هەڵبژاردن بکات و باوەڕی بەدەستگۆڕکێی دەسەڵات هەیە و هێزەکانی ئامادەن بۆ بردنەوە و دۆڕان. پرۆسەی بەدیموکراسبوون چەند بۆ عێراق هەنگاوێکی ستراتیژییە و ئەوە دەستبەردەکات کە خەڵکی بەغدا یان بەسرە دەستنیشانی ئەوە نەکەن چی لە کوردستاندا ڕوویدات و خەڵک لەم بەشەی ئەو وڵاتەدا چۆن بژین، بەهەمان ئەندازە بە نیسبەت کوردستانیشەوە پرۆسەیەکی ستراتیژییە و دەبێت دەستەبەری ئەوەبکات یەکێتی بتوانێت لە دهۆک و سەلاحەدین حوکمبکات و پارتیش لە سلێمانی و قەڵاچوالان، کاتێک خەڵکی کوردستان لە هەڵبژاردندا بڕیاریان بۆ بدات.

لەپاش ئیمزاکردنی «یاسای کاتی» بۆ بەڕێوەبردنی عێراق، ژیانێکی سیاسی تازەش لە عێراقدا دەستپێدەکات کە ناتوانێ بێ تازەبوونەوەی ژیانی سیاسی لە کوردستاندا، هیچ مانایەکی پۆزەتیڤی بۆ هاوڵاتیانی کورد هەبێت. عیراقێکی فیدراڵی و هەرێمێکی دیموکرات، تاکە زەمانەتی دروستبوونی ژیانێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی تازەیە کە ئەگەری بەختەوەری و عەدالەتی کۆمەڵایەتی بۆ خەڵک تێدایە. ململانێ بۆ بوونی دیموکراتی لە کوردستاندا لەدوای دەرکردنی «یاسای کاتی»یەوە بۆ بەڕێوبردنی عێراق، بەجومگەیەکی هەرە

ترسناکی مێژووی خۆیدا تیدەپەڕێت، چونکە ئەمجارە فەشەلی دیموکراتیبوونی کوردستان لەگەڵ خۆیدا فەشەلی بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانی کوردیش لە عێراق و ڕەنگە لەهەر چوارپارچەکەشدا بهێنێ. ئەمجارە سەرنەکەوتن لە جەنگی دیموکراتی لە کوردستاندا، بەمانای ژێرکەوتنە لە بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانی کوردستانیشدا. ئەم خاڵەش لەهەموو کاتێک زیاتر مەسەلەی بوونی دیموکراتیبوون و نەبوونی دەکاتە مەسەلەیەکی چارەنوسساز کە قابیلی سازشکردن و پاشەکشێکردن نییە. بۆیە پرسیاری سەرەکی ئەم ساتەوەختە ئەوە نییە کام حیزب و هێز و ڕۆشنبیر لەوانی دی ناسیۆنالترە و لەوانی دی زیاتر، لەئاستی قسەکردن و ڕاگەیاندنی ڕۆژانەدا، باس لە مافەکانی کورد و کوردستان دەکات، بەڵکو پرسیاری سەرەکی ئەوەیە کام هێز لەڕێگای هەرچی بەدیموکراتبوونی زیاتری خۆیەوە پانتایی دیموکراسییەت لە کوردستاندا فراواندەکات و بەم کارەشی هێزێکی گەورەتر بە توانا و ئیرادەی خەڵکی کوردستان دەبەخشێت و مۆدێلێکی حوکمکردنیش بە عێراق و ناوچەکە و دنیا پیشانئەدات، کە شایانی لاسیکردنەوەبێت.

ڕەهەند